

DARVAI TIBOR

Szakmai és politikai ideológiák a Tanító című neveléstudományi folyóiratban

Absztrakt

A kutatás *A Tanító munkája*, majd az 1968-as névváltozást követően *A Tanító* című neveléstudományi folyóiratban megjelenő ideológiákat vizsgálja az 1963–1970-ig terjedő időszakban. A tanulmány arra keresi a választ, hogy milyen szakmai (pedagógiai, pszichológiai, stb.), politikai és egyéb ideológiák, ideológiai csoportosulások határozzák meg a pedagógiai periodika arculatát.

Hipotézisünk szerint a vizsgált korszakban a politika szférájából származó ideológiák irányítják az oktatási rendszert, így *A Tanítóban* megjelenő szakmai ideológiákat is. Feltevésünk szerint *A Tanítóban* megjelenő pedagógia erősen ideológiavezérelt.

Kulcsszavak ideológia, pedagógiai, pszichológia, Nevelési Terv

Az ideológiáról

A magyar neveléstudomány horizontján az ideológiák vizsgálata a kevésbé elemzett területek közé tartozik. Az oktatásban megjelenő ideológiákkal az *Educatio* 2011. 1. száma foglalkozott, ahol Sáska Géza (2011), Pléh Csaba (2011), Pukánszky Béla (2011), Pusztai Gabriella (2011), Forray R. Katalin (2011) és Polónyi István (2011) foglalkozott az oktatási rendszerben jelenlevő pedagógiai, pszichológiai, politika, gazdasági és szociológiai ideológiákkal.

Jelen tanulmány az Andrew Heywood (2007) által megalkotott és a Sáska Géza (2011) által felhasznált ideológia-fogalommal operál. E felfogásban az ideológia egy adott társadalmi csoport (társadalmi réteg, szakmai csoport, foglalkozási- és korosztályi csoport, sat.) érdekeit-értékeit megjelenítő eszmerendszer, vagy világnézet (tekintet nélkül arra, hogy a csoport mekkora hatalommal rendelkezik). Valamint az ideológiák politikai és szakmai eszmék elvont és magas szinten rendszerezett együttese (SÁSKA 2011. 3.). Tehát a kutatásban használt ideológia-fogalom kiterjeszti az ideológia fogalmát a politikai ideológiák (szocialista, kommunista, liberális, stb.) köréből és ideológiának értelmezi a nézetek összefüggő rendszerét, amely mögött meghatározható és lokalizálható érdekcsoportok húzódnak. Vagyis minden társadalmi alrendszerben (politika, oktatás, gazdaság, stb.) érdekcsoportok, ideológiai csoportosulások harcolnak ideológiájuk, eszmerendszerük előtérben kerüléséért, domináns ideológiává tételéért.

A tanító munkája / A tanító általános jellemzése

A módszertani karakterű folyóirat 1954-ben alakul meg, amikor a Köznevelés mellékleteként, az *Alsótagozati oktatás és nevelés kérdései* címmel megkezdődik kiadása. Az *Alsótagozati*

oktatás és nevelés kérdései mellékletre *A Tanító munkája* jogelődjeként többször hivatkoznak a kézikönyvek, s maga az önállóan először 1963 augusztusában megjelenő *A Tanító munkája* is ezt a folytonosságot hangsúlyozza. A folyóirat névváltozása 1968. év 1. számában történik, ettől fogva a periodika címe *A Tanító*.¹

A folyóirat szerkesztőbizottságának első elnöke Kálmán György, aki 1968 szeptembere és 1976 októbere között töltött be ezt a posztot. Ő 1953-tól a Minisztertanácsi Hivatal Köznevelési ügyi összekötője, 1956-tól miniszteri főosztályvezető, 1968-tól pedig az Oktatás Minisztérium általános iskolai főosztályának vezetője (BÁTHORY–FALUS 1997). 1981. januártól májusig Munkácsy Gyuláné az elnök, aki ekkor a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezető-helyettese, korábban 1972–1978 között iskolaigazgató a Kavicsos Általános Iskolában, Újpalotán. 1987–1990 augusztusáig Kelemen Elemér lesz az a harmadik személy, aki a szerkesztőbizottság elnökeként funkcionál. Kelemen Elemér főiskolai tanár, 1983-tól főigazgatóhelyettes az OPKM-ban, 1984–1989-ig a Művelődési Minisztérium miniszterhelyettese, majd 1989-től főigazgató. (BÁTHORY–FALUS 1997.) A hiányzó időintervallumokban a lap impresszumából hiányzik a „szerkesztőbizottság elnöke” kitétel. A felelős szerkesztői poszt betöltői Szabó Ödönné (1963. augusztus – 1974. szeptember) és Kerényi Jánosné (1974. október – 1991. április). 1960-ig az *Alsótagozati oktatás és nevelés kérdéseinek* a szerkesztői posztra utalás nem található az impresszumban. 1960-tól az *Alsótagozati oktatás és nevelés kérdéseinek* Szabó Ödönné lesz a szerkesztője. 1954–1962-ig Jóború Magda a *Köznevelés*, azaz a befogadó lap felelős szerkesztője.

A lap az alsótagozat nevelőinek szakmai-módszertani folyóirataként határozza meg önmagát. Kiadója mindvégig az oktatásügyért éppen felelős minisztérium. Megjelenése folyamatos. A szerkesztőségek fontosnak találják, hogy szerephez jussanak az oktatáspolitikai tájékoztatásban, a szakmai képzésben illetve önképzésben, s közleményeinek legnagyobb száma a metodikai kérdéseket jeleníti meg. Az olvasók (tanítók, tagozatért felelős iskolavezetők) ötletforrásként használják, olyan kiadványnak tekintik, amelyből a pedagógiai gyakorlatuk kap támogatást.

Ideológiai tartalmakat képviselő rovatok

Arra, hogy a folyóiratban megjelenő ideológiákat vizsgáljuk – a periodika szerkesztési elvéből kifolyólag – az ideológiai elemeket tartalmazó rovatok és az azon belüli írások elemzése a legalkalmasabb. 1963 és 1970 között a legjelentősebb rovatok a következők: *A tanmenet tervezése*; *Továbbképzés-önképzés*; *Negyedikből ötödikbe*; *A tanulók személyiségének megismerése és fejlesztése*; *A tanterv végrehajtásának tapasztalatai*; *Iskolára előkészítés* és az *V. Nevelésügyi Kongresszus*.

A tanmenet tervezése című rovat ideológiai

A *tanmenet tervezése* című rovat 1963 és 1964 között jelent meg a periodika hasábjain. Az írások feladata az 1961. évi III. törvény, illetve az korszak különböző oktatáspolitikai dokumentumainak propagálása (pl. Nevelési Terv). A cikkek szerzői leginkább az OPI (Országos Pedagógiai Intézet) munkatársai közül kerültek ki, például Azary Béla és Tihanyi Andor. A Művelődésügyi Minisztérium munkatársai közül a legaktívabb Faragó László, aki ekkor a minisztérium csoportvezetője, majd főszerkesztője.

¹ A szerkesztőség az egyszerűbb cím használatának előnyeivel indokolja a névváltoztatást. A Pedagógiai Lexikonban (1997) nem történik utalás a folyóirat címének megváltozására.

A rovat íróinak ideológiája és így egyben feladata a központ által megalkotott elméleti keretek népszerűsítése, a gyakorlatba való átültetésében rejlő, a tanítók nyelvezetének megfelelő formában. Az írások célja nem a tanítók elméleti felkészültségének megerősítése volt, hanem az, hogy hogyan is lehet az elméletet (törvények, oktatáspolitikai dokumentumok) a pedagógiai praxisba átültetni. Ebben nemcsak szakmai intézmények (OPI) működtek közre, hanem az oktatáspolitikai intézményei is (Művelődésügyi Minisztérium).

Továbbképzés és önképzés szervezeti változása és ideológiája a hatvanas években

A *Továbbképzés – önképzés* című rovat 1963–1970-ig folyamatosan, megszakítás nélkül jelent meg. A rovat – címéből kifolyólag is – a tanítók továbbképzésével, szakmai fejlesztésével foglalkozott. A *Továbbképzés* első időszakában 1963–66 között a cikkek írói leginkább az OPI munkatársak – Azary Béla, Csoma Vilmos, Tihanyi Andor – és vezető szakfelügyelőkől (Gönczy Gábor, Varga Gyula, Glatler Ilona), valamint akár Kossuth-díjas szakfelügyelőkől is – Makoldi Mihályné – kerültek ki. Írásaik témái leginkább a Nevelési Terv és az 1961. évi oktatási törvény továbbképzési feladatainak megvalósításáról szólnak.

A *Továbbképzés – önképzés* rovat első cikke Majzik Lászlóné (1963. 21–22.) *Ismerkedjünk a Nevelési Tervvel* című írása, mely egyben programadó írásnak is tekinthető ebben a kérdéskörben. Majzik a továbbképzést, az oktatási-nevelési dokumentumokkal való ismerkedést nem különböző szakemberek, szakpolitikuskok, vagy más oktatással foglalkozó személyek által tartott tanfolyamok keretében tartja megvalósíthatónak, hanem ehhez szerinte nevelőtestületi értekezletekre van szükség: „A továbbképzést szolgáló nevelőtestületi értekezőlet akkor látja el funkcióját, ha a Nevelési Terv színvonalas alkalmazására ad indítást, ösztönzést.” (MAJZIK 1963. 22.)

Ehhez a szakmai hozzáálláshoz képest már egy másik fajta koncepció jelenik meg Miklósvári Sándor (1966. 1–2.) *Tanítóképzés és továbbképzés* című cikkében. Bár a közlemény nem a *Továbbképzés – tanítóképzés* rovatban jelenik meg, hanem a vezércikkek között, mégis a vizsgált témával foglalkozik, valamint hangsúlyos szerepét mutatja, hogy az októberi lapszám vezércikke. A közlemény jelentőségét tovább fokozza, hogy Miklósvári ekkor már a minisztérium Pedagógusképző Önálló Osztályának vezetője, így a tanítók továbbképzésének felelőse is. Ebben a cikkében Miklósvári az 1963–1966 közötti időszak kritikáját adja. Fő tézise szerint a jó tanítókat nem sikerült megtartani az 1–4. osztályokban, mert nagyon sokan a jobb megélhetés, presztízs reményében továbbképezték magukat, de nem tanítónak, hanem tanárnak. Így a tanítói gárda fokozatosan „kilúgozódott” (MIKLÓSVÁRI 1966. 1.). Ezt a folyamatot szeretné megállítani Miklósvári mint minisztériumi vezető. Erre hozzák létre a Tanítók Akadémiáját, amelynek, hogy célja „úgy kell megadni a több tudás megszerzésének és ezzel párhuzamosan anyagi előrehaladásuknak a feltételeit, hogy közben szívesen maradjanak alsó tagozatos tanítók!” (HEGEDŰS 1966. 18.)

Miklósvári Sándor (1967. 47–48.) A *Tanítók Akadémiája* című cikkében kifejti, hogy milyen szakmai ideológiák mentén tartja megvalósíthatónak továbbképzési tervének megvalósítását. Ez az elképzelés nagyban különbözik Majzik Lászlóné 1963-as felfogásától. Míg Majzik Lászlóné a továbbképzést nevelőtestületi ülések formájában tartja megvalósíthatónak, addig Miklósvári már tanfolyamokban gondolkodik. Miklósvári hároméves továbbképzési tanterve a következő módon néz ki:

- félévben logika,
- félévben: általános- és fejlődéslelektan

- félévben: didaktika
- félévben: szakmódszertanok
- félévben neveléslélektan
- Bevezetés a pedagógiai pszichológiába
- A pedagógiai pszichológia kutatási és feldolgozási módszerei
- A nevelői tevékenység lélektana
- Az oktatási tevékenység lélektana
- Bemutatótanítás és annak elemzése pedagógiai-pszichológiai szempontok alapján
- nevelésmélet” (MIKLÓSVÁRI 1967. 47–48.)

A továbbképzési tervből jól kirajzolódik, hogy hangsúlyosan megjelenik egy új diszciplína ideológiája a pedagógiában, ez pedig a pszichológiáé, azon belül is leginkább a pedagógiai pszichológiáé. Miklósvári ezen cikkétől kezdve a rovat íróinak legnagyobb része tanítóképző intézeti tanárok közül kerülnek ki, akik a *Tanítók Akadémiája* című rendezvénysorozat szervezői is egyben. Ettől kezdve ők lesznek az az ideológiai csoport, mely a tanítói továbbképzés keretében előtérbe kerül – minisztériumi támogatást élvezve. Ehhez a csoportosuláshoz tartozik *Sütő Sándor* debreceni tanítóképzői igazgató, *Füle Sándor* esztergomi tanítóképző intézeti helyettes is, *Fábián Zoltán* jászberényi tanítóképzős oktató és *Hegedűs András* bajai tanítóképzős tanár is.

Gárdonyi Lajos (1970. 14–15.) *A harmadik lépcső* című írásában artikulálódó továbbképzési tervében már csak a neveléslélektant tartja olyan szakmai ideológiának, amelyre a tanítóknak szakmai szempontból szükségük van. A pedagógia mint szakmai ideológia kimarad elképzeléséből. Gárdonyinak a veszprémi továbbképzési kabinet vezetőjének hároméves tanterve a következőképpen néz ki:

„Lélektani alapok a tanítás-tanulás folyamatában”: 1. év: oktatás-nevelés folyamatának és módszereinek lélektani elemzése; 2. év: az oktatás-nevelés pszichológiai alapon való tervezése; 3. év: az oktatás-nevelés ellenőrzésének és értékelésének pszichológiai módszereivel, az eredmények mérési és elemzési eljárásaival.” (GÁRDONYI LAJOS 1970. 14–15.)

A *Továbbképzés – önképzés* című rovatról összegezve megállapítható, hogy 1963–1970 között két szakaszra bomlik. Az első 1963–1966/67-ig tartott. Ekkor leginkább az új tanterv és az oktatási dokumentumok feladatainak megvalósítása kerül előtérbe a tanítók továbbképzésének területén. Ezen cikkek írói leginkább szakfelügyelők és OPI dolgozók közül kerültek ki. A második szakasz Miklósvári Sándor 1966-os *Tanítóképzés és továbbképzés* című publikációjával kezdődik, mely élesen kritizálja a 60-as évek első felét, majd későbbi írásaiban egy új szakmai ideológia segítségével, a pedagógiai pszichológia közvetítésével látja megvalósíthatónak a tanítók továbbképzésének megvalósítását. Ekkortól a cikk szerzői foglalkozásukat tekintve leginkább tanítóképzős tanárok lesznek, míg az OPI-s munkatársak fokozatosan háttérbe kerülnek. 1966-tól a pedagógiai pszichológia térnyerése tovább folytatódik. 1970-ben már megjelennek olyan továbbképzési tervek, melyek csak pszichológiai ismereteket – pedagógiáit nem – nyújtanak a tanítók számára.

A Negyediktől ötödikbe című rovat ideológiái

A *Tanító* 1964-es decemberi számától 1966 májusáig jelent meg a *Negyediktől ötödikbe* című rovat, melynek cikkei az általános iskola alsó tagozatából a felső tagozatba való átmenet kérdéseit, problematikáját vizsgálják. A leginkább érintett kérdés a következő: miért is olyan jelentős a bukások száma az ötödik évfolyamban? Az évismétlések száma azért is fontos ügy, mert a politikusok számára ez a kategória az, amelyet a magyar iskolarendszer fokmérőjeként

kezelték. Ez adta a szocialista rendszer oktatási rendszerének legitimációját, politikájának sikerét, hiszen az ezt megelőző rendszerben egy generáció akár hatvan százaléka is lemorzsolódott az oktatási struktúra első fokán.

Ideológiai, illetve az ideológiai csoportok rekrutálódásának szempontjából ezt a rovatot tekinthetjük az egyik legheterogénebb összetételünk. A szerzők az oktatási rendszer (leg)széles(ebb) spektrumából kerülnek ki. Megszólalnak szakfelügyelők (Makoldi Mihályné, Papp Józsefné, Dr. Baranyai Tiborné, Bolhóy Zoltánné), iskolai tanítók, (Bödö Erzsébet, Géczy Etelka, Gulyás Istvánné), iskolai igazgatók (Kiss Jánosné, Xantus Gyuláné), minisztériumi vezetők (Faragó László), OPI munkatársak (Bakonyi Pál), valamint Lénárd Ferenc az MTA Gyermeklélektani Intézetének osztályvezetője. Egy esetben tanítóintézeti tanár is Gáspár Kálmánné személyében. Érdekes, hogy egy ilyen jelentős társadalmi vitában részt vesznek iskolai tanárok, igazgatók, pszichológusok, szakfelügyelők, minisztériumi vezetők, OPI munkatársak, viszont olyan szakember, aki a tanítók képzéséért felelős csak egyszer, ez pedig Gáspár Kálmánné. Viszont Gáspár Kálmánné sem pedagógiai szakember szerepben jelenik meg, hanem pszichológusként, erre utal írásának címe is: *Pszichológus szemmel* (GÁSPÁR 1965. 6.).

Faragó László szerint az átmenet problémáját a tantervi utasítások maradéktalan végrehajtása tudja biztosítani, amint írja: „A zökkenőmentes átmenet biztosítása azt igényli, hogy az általános iskola első négy osztályában mindazoknak az ismereteknek, jártasságoknak és készségeknek a birtokába juttassuk a tanulókat, amelyeket a tanterv a különböző tantárgyakból az egyes osztályokban követelményként előír; hogy az értelmi erőket, képességeket (megfigyelés, emlékezet, gondolkodás stb.) megfelelően fejlesszük (kiemelés eredeti).” (FARAGÓ 1965. 1.) Faragónak mint a Művelődésügyi Minisztérium képviselőjének a kritikája egyértelmű, az oktatáspolitikai dokumentumok megfelelőek, a problémákért, hibákért a tanítók a felelősek.

A *Negyedikből ötödikbe* rovat összegző, vitát lezáró cikke 1966 májusában jelent meg *Tanulságok és feladatok – Vitázáró közlemény* címmel. Szerzői Faragó László minisztériumi csoportvezető, A *Tanító Munkájának* szerkesztője; Miklósvári Sándor, aki főosztályvezető helyettes a minisztériumban (az októberi számban már a minisztérium Pedagógusképző Önálló Osztályának vezetője) és a Közoktatási Főosztály. Írásukban amellet érvelnek, hogy az átmenet problémájának oka abban keresendő, hogy a tanítók nem rendelkeznek, pszichológiai, neveléslélektani ismeretekkel. Ennek orvoslására a cikk írói felvetik, hogy *A Tanító munkájában* a következő évtől a továbbképzés és önképzés keretein belül erre a kérdéskörre nagyobb figyelmet fognak fordítani. Ezt az 1966-1967-es évben meg is teszik, mert ekkor kezdődik el Miklósvári Sándor, Füle Sándor és Sütő Sándor vezetésével a *Tanítók Akadémiája* cím rendezvénysorozat, melynek eredményeiről az előbbi szerzők számolnak be közleményeikben.

Akárcsak a *Továbbképzés – önképzés* rovatban, úgy itt is a pszichológia ideológiájának, illetve az azt propagáló szakmai csoportok előtérbe kerülése történik meg: „A pszichológusok hozzászólásaiból is kiderül, hogy a tanulók, fiziológiai, pszichológiai jellemzőit jobban kellene ismerni. Ezért az ügy szempontjából sem lényegtelen, hogy például mennyire tájékozottak a pedagógusok a fejlődéslélektani kérdésekben, mennyire ismerik a 6–10 évesek, életkori sajátosságai legjellemzőbb vonásait. Az e téren esetleg fennálló ismereti hiányokat mielőbb pótolni kellene!” (kiemelés eredeti) (FARAGÓ–MIKLÓSVÁRI–KÖZOKTATÁSI 1966. 3.)

A tanulók személyiségének megismerése és fejlesztése című rovat ideológiai

1964 és 1968 között jelent meg *A tanulók személyiségének megismerése és fejlesztése* című rovat. Ideológiai, szakmai szempontból ezt a rovatot nevezhetjük a leghomogénabbnak. A cikkek

publikálói között elsősorban a tanítóképzős tanárok vannak, valamint felbukkan Lénárd Ferenc is. Ezen ideológiai csoportosulás kimondottan a pszichológiai tudásnak a pedagógiába való integrálása mellett áll.

Fábián Zoltán 1964-es programadó cikkében egyértelműen leszögezi, hogy a jelen rovat lélektani témájú írásokat fog közölni: „... további számainknak ebben a rovatában rendszeresen közlünk lélektani tárgyú cikkeket, melyekkel pedagógiai eljárásaink tudatosítását kívánjuk elősegíteni. Meggyőződésünk szerint erre feltétlenül szükség van, ha az új tanterv és nevelési terv követelményeit, az iskolareform célkitűzéseit eredményesen akarjuk megvalósítani. (kiemelés eredeti)” (FÁBIÁN 1964. 4.) Felfogása szerint a pszichológia az a diszciplína mely segíteni tud a tanulók megismerésében majd a különböző eljárásokkal fejlesztésükben is.

Ugyanitt Fábián Zoltán felvázolja pszichológiai elméletét, mely abszolút pszichológiai alapokon áll. A gyermekből, a gyermek lelki-viselkedéseiből indul ki, nem pedig valamilyen normatív pedagógiai célból. A gyermek pszichológiai módon történő megismerése után megjelenik a normatív (pedagógiai) cél, amit ő *embereszménynek* nevez. Tulajdonképpen ez sem (szín)tisztán pedagógiai cél, mert a hatvanas évek oktatásában a pedagógia embereszménye a politikai-ideológiai szintről lett átranzszformálva pedagógiaivá. A politikai embereszmény pedagógizálása történt meg, és nem fordítva. Ezt követően, Fábián szerint, a gyermek tulajdonságainak megállapítása és az embereszmény összevetése után a lélektan segítheti a pedagógust a megfelelő eljárások, gyakorlatok kiválasztásában.

A tanterv végrehajtásának tapasztalatai című rovat ideológiai

1967-ben a június-júliusi összevont számban jelent meg hat írással *A tanterv végrehajtásának tapasztalatai* című rovat. Ezt a dátumot, 1967, korszakhatárnak is nevezhetjük *A Tanító munkájában*. Összegzésre amiatt is volt nagyon jó alkalom az 1967-es év, mert azok a tanulók, akik 1963-ban kezdték az általános iskolát, ők 1967-ben fejezték be az alsó tagozatot és kerültek felső tagozatba. Ezzel a rovattal lezárul egy korszak melynek írásai leginkább az 1961. évi III. törvény és az 1962-es Nevelési Terv körül forogtak.

A hat írás mindegyikének szerzője szakfelügyelő, akik egy-egy megyében mutatják be a tanterv megvalósulásának eredményeit. Kovács Sándorné (1967.) a Szolnok megyei helyzetképet mutatja be, Varga Gyula (1967.) az olvasás helyzetét Szolnok megyében, Tompa Ádám (1967.) az írás tanítását Békés megyében, Dr. Soós Istvánné (1967.) a fogalmazástanításról ír Szegeden, Jakab Tamásné (1967.) a környezetismeret oktatásról Hajdú-Biharban, Azary Béla (1967.) pedig a számítan-mértan tanításának helyzetét mutatja be Borsod megyében.

Érdekes, hogy míg az 1963-1964-es *A tanmenet tervezése* című rovat szerzői az OPI munkatársai közül kerültek ki, addig *A tanterv végrehajtásának tapasztalatai* rovat szerzői már nem az OPI munkatársak voltak, hanem szakfelügyelők. Az egyetlen kivétel Azary Béla, aki 1963-ban és 1967-ben is cikket jelentetett meg a tanterv tervezése és végrehajtása témaköréből is. Vagyis nem ugyanazok a személyek összegeztek a tanterv eredményeiről, mint, akik a bevezetéséről közleményeket írtak. Ez a tény jelentheti azt is, hogy a szakfelügyelők ideológiai csoportja erőfölénybe kerülhetett az OPI-s munkatársakkal szemben a lap hasábjain.

A cikkek írói – általában – óvatosan fogalmaznak. A tantervet, oktatási dokumentumokat megfelelőnek tartják, de kiemelik, hogy vannak a tantervnek olyan elemei, melyeket még nem sikerült a gyakorlatba átültetni. Ez az érvelési technika nagyban megegyezik Faragó László korábbi írásainak logikájával, mely szerint a hibákért a tanítók felelősek nem pedig a központ. Soós Istvánné erről így ír:

„Összegezve »rejtett tartalékok« vannak még a tanítási órákban. A lehetőségeket az eddiginél jobban csak akkor lehet kihasználni, ha a tanítók ismerik, helyesen értelmezik és végrehajtják a tanterv utasításait. Jobban kell ismerniük a tíz tantárgy egész évi ismeretanyagát, hogy tervszerű koncentrációval szilárdítsák az ismereteket, fokozzák az alkalmazást, a gyakorlást. A gyermekek tevékenységét növelni kell – a tanítói aktivitás rovására. Érdeklődést ébresztő oktatással, személyes példaadással el kell érni, hogy a tanulók szeressék anyanyelvüket, szeressék az anyanyelvi órákat, és a nyelv szabatos, értelmes használtára törekedjenek.” (Soós 1967. 17.)

Nem ebben a rovatban jelent meg, de az 1963–1967 között eltelt időszakot összegzi Faragó László (1967. 42–46.) *Mérlegen* című közleménye. Ezen írásban Faragó azt vizsgálja, hogy miért is olyan jelentős a bukások száma. A szokásos logikán kívül – központi dokumentumok jók, tanítók hibája – új elemmel bővül ki az eredménytelenségek okának kutatása. Faragó szerint az iskolai lemorzsolódás és bukások hátterébe szociológiai, szociális okok is állnak. A szociális ok pedig az, hogy a cigány tanulók jelentős társadalmi, kulturális hátránnyal érkeznek az iskolába és ezt a hátrányt nagy részük az iskolai oktatás során nem tudják ledolgozni. Ez azért is érdekes, mert *A Tanító munkájának* hasábjain először kerül említésre a cigányok iskoláztatásának problémája.

Az Iskolára előkészítés című rovat ideológiai

1969 és 1970 között jelent meg *Az iskolára előkészítés* című rovat, mely szintén az átmenet problémájával foglalkozik, mint a korábbi *Negyedikből ötödikbe* című rovat. Ebben az esetben nem alsó és a felső tagozat közti átmenet kerül a középpontba, hanem az óvodából az általános iskolába. A rovatot az *Óvodai Nevelés és A Tanító* című periodikák pedagógiai szerzői nyitják meg.

A *Tanító* főszerkesztője Dr. Szabó Ödönné rovatindító írásában a 3. számú *módszertani levelet* kritizálja. A módszertani levél az óvoda és az általános iskola munkájának összekapcsolási lehetőségeit vázolja fel. Szabó szerint ezen dokumentum felett már eljárt az idő, és a jelen rovat célja, hogy új eljárásokkal gazdagítsa az óvónők és tanítók módszereit. „3. számú módszertani levél – amely a két intézmény közös teendőit illetve a kölcsönös együttműködést, az óvodában megkezdett alapozás továbbépítésének lehetőségeit és feladatait tartalmazza, s amely eddig nagyon jó támaszt és iránymutatást jelentett a két fél számára – már kissé túlhaladt az idő. A módszertani levelet újra meg kell vizsgálni. Ahhoz, hogy eredeti rendeltetését betölthesse, hogy a jelenlegi gyakorlaton túlmutathasson, hogy még jobb, még korszerűbb megoldásokra, készítse a partnereket: az óvónőket és a tanítókat, módosításokra szorul.” (SZABÓ 1969. 1.)

Ismét Faragó László, a Művelődésügyi Minisztérium – most jelenleg – főelőadója összegző írása zárja a rovatot. Faragó szerint az óvodából az általános iskolába való átmenet problémájának egyik oka, hogy nem megfelelő a két intézmény között a kapcsolat. Az általános iskolai tanítók nem ismerik az óvoda nevelőmunkáját és fordítva. Ez a vélemény a két intézmény közötti szembenállásra, „harcra” utal. Valamint – Faragó szerint – az óvodai életnek folytatódni kell az általános iskolában, mégpedig a napközi otthon keretein belül.

Láthattuk, hogy a pszichológia tudás preferálása fokozatosan előtérbe kerül *A Tanító* különböző rovataiban, úgy itt is ennek a mechanizmusnak lehetünk szemtanúi. Faragó fontosnak tartja, hogy már az óvodában és az iskolában az óvónők, pedagógusok vezessenek úgynevezett a személyiséglapot a gyermekekről, amelynek szakszerű megalkotásához pszichológiai ismeretekre van szükség: „Célszerű és indokolt tehát olyan *egységes személyiséglapot* tervezni, amelyik végigkíséri a gyermeket óvodás korától tanköteles korának a végéig. Az évről évre folyamatosan feljegyzett lényeges megfigyelésekből, tapasztalatokból a gyermek személyiségének jellemzőire, vonásaira következtethetünk. A személyiséglapok szakszerű vezetése azonban megfelelő

pszichológiai felkészültséget kíván. Elérkezett az ideje annak is, hogy e feladat megoldásához, részletkérdéseinek kimunkálásához hozzáfekdjünk.” (kiemelés eredeti) (FARAGÓ 1970. 4.)

Más írásokban a periodika szerzői az iskolai problémák elhárításának eszközét a tanítók pedagógiai pszichológiával való felvértezésében láttak, úgy Faragó László itt is hasonlóképpen cselekszik, azzal a változtatással, hogy ezt a logikát kiterjeszti nemcsak a tanítókra, hanem az óvodák dolgozóira is. Vagyis a pszichológia ideológiájának mint a nevelési-oktatási problémák megoldásának lehetséges kulcsa az óvoda intézményére is ki kell terjednie – Faragó értelmezése szerint. Az 1963-1966-ig tartó diskurzus egyik jellemző szólama az volt, hogy az oktatási dokumentumok megfelelőek, és a hibákért leginkább a pedagógusok felelősek. Addigra ez az attitűd az 1966/67-től kezdődő időszakban megváltozik és előtérbe kerül a korábbi határozatok (finom) kritikája. Ugyanez a kritikai felhang jelenik meg a 3. számú módszertani levél esetében is mely az 1960-as év oktatáspolitikai dokumentuma. Itt Faragó kevésbé nyílt kritikát fogalmaz meg, kritikáját inkább a korszerű-korszerűtlen pedagógiai eljárásmodok keretében nevezi meg: „... a vitában felszínre került gondolatokat, javaslatokat, a mindennapi 1. osztályos oktató-nevelő munka legjobb, az utóbbi években kialakított gyakorlati eljárásait, megoldásait közkinccsé kell tenni. Ezért vált aktuálissá a 3. számú módszertani levél bővített és átdolgozott kiadásának újbóli felülbírálata is. (FARAGÓ 1970. 5.)

A korszerű matematikaoktatás ideológiái

1968–1972-ig a matematikaoktatás és annak reformja, kísérletei kerültek előtérbe *A Tanító* oldalain *Korszerű matematikaoktatás* címmel. A rovat indításának háttérében az állt, hogy a hatvanas években indul két nagy matematikaoktatási kísérlet Magyarországon, a Varga Tamás nevével fémjelzett komplex matematikatanítási kísérlet és a Lénárd Ferenc vezette pszichológiai alapú matematikaoktatási próbálkozás, melynek helyszíne a budai *Arany János Kísérleti Iskola* volt.

Pálffy Sándor az OPI docense és Varga Tamás munkatársa, az 1968-as év júniusi-júliusi számában a komplex matematikatanítás módszerének néhány elemét mutatta be írásában. (PÁLFY 1968.) Ezek a következő – már jól ismert – elvek: *többre képesek, saját tapasztalatra építés, mindenki képessége szerint, játékosan*. Ugyanezen évfolyam novemberi számában Lénárd Ferenc ismerteti pszichológiai alapú matematikaoktatási kísérletét. Melynek célja: „a 6-10 éves tanulók gondolkodási tevékenységének rugalmassá tétele és ilyen irányban történő továbbfejlesztése.” (LÉNÁRD 1968. 9.) A rovat egyik jellegzetessége megalakulásától megszűnéséig, hogy politikai, illetve pártideológiától mentes közleményeket tartalmaz. Egyedül szakmai ideológiák jelennek meg, amelyek nem egymással versengenek, hanem egymás mellett „békésen” képesek élni. Többször előfordul, hogy Varga Tamás, vagy kollégái Lénárd Ferenc eredményeire hivatkoznak, illetve fordítva.

Az V. Nevelésügyi Kongresszus ideológiái

Oktatáspolitikai szempontból az 1970-es év legjelentősebb eseménye az *V. Nevelésügyi Kongresszus*, mely rovatként is megjelent a periodikában. A *Kongresszus* az Országházban került megrendezésre. Az esemény helyszíne is kiemeli a rendezvény kiemelkedő szerepét. A Kongresszust az 1967-ben újjáalakult Magyar Pedagógiai Társaság kezdeményezte. Báthory Zoltán (2001. 13.) a Kongresszus összehívását az oktatási reform egyik első jelének tartja, valamint Báthory amellet érvel, hogy a Kongresszus ajánlásai és az 1972-es párthatározat tézisei között hasonlóság van, vagyis a Kongresszus ajánlásai beépültek a párthatározatba.

A Kongresszusról Rehák Ferenc (1970. 1–3.), a *Köznevelés* szerkesztője számol be ismertetés formájában. A rendezvényem jelen volt Gáspár Sándor, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a SZOT főtárgyalója; Aczél György, az MSZMP Központi Bizottságának titkára; Erdey-Grúz Tibor, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, valamint levelet írt Kádár János a megalakuló Kongresszushoz.

A Kongresszuson hat szekcióban folytak a tanácskozások. Az első szekció a *Gazdasági-társadalmi és tudományos-technikai fejlődés hatását vizsgálta az iskolai neveléssel és oktatással kapcsolatban*, elnöke Erdey-Grúz Tibor, az MTA elnöke volt. A szekció leginkább a matematikaoktatással és a pedagógiai kísérletezéssel foglalkozott. A második szekció *korunk nevelési feladatairól és a nevelési tényezők összefüggéseiről* tárgyalt, elnöke Ágoston György, tanszékvezető egyetemi tanár. A résztvevők kiemelték, hogy: „a hagyományos oktató jellegű iskola nevelőiskolává alakuljon át. Javasolták azt is, hogy mielőbb ki kell dolgozni az új típusú szocialista munkaiskola modelljét, pontos terveit.” (REHÁK 1970. 2.)

A harmadik szekció vezetője Miklósvári Sándor volt, a téma pedig a *Pedagógus hivatás és továbbképzés* lett. A szekció ajánlása kiemelte, hogy a pedagógusok szakmai felkészítésében jelentős szerepet kell, hogy vállaljon a pszichológia mint diszciplína. A negyedik szekciót Nagy Sándor tanszékvezető egyetemi tanár vezette, témája a *nevelés helyzete, feladatai, intézményeinek munkája és más tudományokkal való kapcsolata*. Az előadó felek azt a véleményt fogalmazták meg, hogy „az oktatás gazdaságos beruházás, amely az évek múltával bőségesen kamatozik a nép-gazdaság számára.” (REHÁK 1970. 2.) Ezentúl javasolták, hogy az MTA hozzon létre kutatóbázist a neveléstudomány számára, ahol a szakemberek modern oktatási kutatásokat tudnak végezni.

Az ötödik szekciót elnökként Hantos János vezette, aki a fővárosi tanács vb-elnökhelyettese volt ebben az időszakban. A felszólalók egybecsengő véleménye volt, hogy az igazgatóknak több önállóságot kell kapniuk, hogy a pedagógiai folyamatokat jól tudják irányítani. Tehát az igazgatók szakmai önállóságának kérdése már 1970-ben megjelent a pedagógus szakmán belül, mely kíváncsi volt több mint egy évtizeddel később, az 1985-ös oktatási törvénybe lett deklarálva.

Az V. Nevelésügyi Kongresszus jelentősége abban állt, hogy az esemény kezdeményezője a pedagógiai szakma volt, és, hogy a Kongresszus *Ájánlásokat* fogalmazott meg az (oktatás) politika aktorai számára. (Kiss 1971.) A szocialista korszakban először történt meg, hogy a neveléstudósok ideológiai csoportjai képesek voltak változásokat kezdeményezni az oktatáspolitikai erőterében. A Kongresszus után a megfogalmazott változások nem következtek be, csak évekkel, vagy évtized(ek)el később, de már az is jelentős eredményként tartható számon, hogy a szakmai csoportosulások véleményeit artikulálódnak tudtak az oktatáspolitikai arénájában.

Összegzés

1963 és 1970 között *A Tanítóban* két korszakot különböztethetünk meg. Az első 1963-tól 1966/67-ig tartott, ekkor az írások jelentős része a 1960-as évek elején bevezetett oktatási dokumentumok (1961. évi III. törvény, Nevelési Terv, 3. számú módszertani levél) megismertetését és a pedagógiai gyakorlatba való átültetését tűzték ki célul a tanítók számára. Ekkor az írások szerzői, a domináns ideológiai csoportok leginkább az OPI és Művelődésügyi Minisztérium szerzői közül kerültek ki. Az első időszak ideáltipikus rovatának az 1963–1964 között megjelenő *A tanmenet tervezése* című rovatot és annak közleményeit tekinthetjük.

Az 1967-es évet az első korszak lezárásának, illetve az összegzés esztendejének nevezhetjük. 1967 meghatározó rovata *A tanmenet végrehajtásának tapasztalatai* című rovat. Míg az

1963–1964-es *A tanmenet tervezése* rovatban a domináns ideológiai csoport az OPI munkatársak köréből kerültek ki, addigra 1967-ben már a szakfelügyelők térnyerésének lehetünk szemtanúi. Az írásokban kritika fogalmazódik meg mind a tanítók irányába, de mind az 1960-as évek első felének oktatáspolitikát irányító csoportjai felé. Valamint (már) itt is megjelenik egyfajta nyitás a pszichológiai szakma felé. Ezekben az írásokban a neveléslélektan ideológiája úgy jelenik meg, mint kulcs az oktatási rendszerben elkövetett eddigi hibák kijavítására.

1966/67-ben kezdődik a periodika második korszaka, mely valószínűleg 1972-ig, az 1972-es párhatarozatig tarthatott.² Ebben az időintervallumban *A Tanítóra* jellemző, hogy fokozatosan előtérbe kerülnek a pszichológiai és azon belül a pedagógiai pszichológiai témájú írások. A neveléslélektani cikkek szerzői nem pszichológiai, hanem pedagógiai végzettséggel rendelkeztek, akik túlnyomó részt tanítóképző intézeti tanárok voltak. Hogy a szerzők pedagógiai végzettséggel rendelkeznek és nem pszichológiaival ez kapcsolatban van a magyar pszichológia intézményesülésének történetével. 1966-tól a minisztérium *Pedagógusképző Osztályának* vezetője Miklósvári Sándor lesz, aki ettől kezdve a lap hangsúlyos szerzői közé tartozik. Ezután Miklósvári Sándor és a tanítóképzős tanárok (Füle Sándor, Kiss Tihamér, Kiss Lajos, Fábián Zoltán, Hegedűs András) lesznek a periodika irányadó szerzői. Közben az OPI-s munkatársak jelen vannak, de fokozatosan háttérbe szorulnak. A tanítóképzős tanárok a pedagógiai problémák orvoslására a pedagógiai pszichológiát és annak eredményeit tartják megfelelőnek. A pszichológia ideológiájának a pedagógikumban történő hangsúlyossá tétele erősen köthető Lénárd Ferenchez is, aki *A Tanítóban* a frekvenciált szerzők közé tartozik. A pszichológiai jelenléte, illetve az ilyen tematikájú írások erős anti-sztálinista élt hordoznak. Valamint ebben az időszakban jelennek meg tantárgyi kísérletekről (Varga Tamás, Lénárd Ferenc) beszámoló írások.

1963 és 1970 között Faragó László tekinthető annak a személynek, aki végig konzekvensen jelen van a meghatározó cikkek, illetve a rovatok programadó és záró írói között – aki ekkor a Művelődésügyi Minisztérium csoportvezetője, majd főelőadója volt. Írásaival jóváhagyja, megerősíti a különböző ideológiák jelenlétét, illetve támogatja is őket.

Összességében megállapítható, hogy az az ideológiai versengés a pedagógia és a pszichológia között, amelyet Sáska Géza (2009) elemzett az 1950-es években, jelen van és tovább folytatódott az 1960-as években is. A hatvanas évek elején a pedagógiai ideológiák kerültek előtérbe, míg a hatvanas évek közepétől a lélektani ideológiák jelennek meg és lesznek hangsúlyosak. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AZARY BÉLA: A számtan-mértan tanításáról (Borsod megye). *A Tanító munkája* 1967. 6-7. sz. 19–20.
BÁTHORY ZOLTÁN – FALUS IVÁN (1997. szerk.): *Pedagógiai lexikon*. Budapest, Keraban Kiadó.
BÁTHORY ZOLTÁN: *Maratoni reform*. Budapest, 2001, Önkönet.
FÁBIÁN ZOLTÁN: Tanítványaink megismeréséről. *A Tanító munkája* 1964. 1. sz. 4–6.
FARAGÓ LÁSZLÓ: Élünk-e a tantervi lehetőségekkel. *A Tanító munkája* 1965. 1. sz. 1–2.
FARAGÓ LÁSZLÓ: Mérlegen. *A Tanító Munkája*. 1967. 8. sz. 42–46.
FARAGÓ LÁSZLÓ – MIKLÓSVÁRI SÁNDOR – KÖZOKTATÁSI FŐOSZTÁLY: Tanulások és feladatok – Vitázáró közlemény. *A Tanító munkája* 1966. 5. sz. 3–5.
FARAGÓ LÁSZLÓ: Közkinccsé tesszük. *A Tanító* 1970. 10. sz. 4–5.

² Hogy valóban az 1972-es párhatarozat korszakhatárnak tekinthető a periodika életében, ahhoz további kutatásokra van szükség.

- FORRAY R. KATALIN: Társadalmi egyenlőség és a jövő feladatai. *Educatio* 2011. 1. sz. 62–73.
- GÁRDONYI LAJOS: A harmadik lépcső. *A Tanító munkája* 1970. 9. sz. 14–15.
- GÁSPÁR KÁLMÁNNÉ: Pszichológus szemmel. *A Tanító munkája* 1965. 8. sz. 6–7.
- HEGEDŰS ANDRÁS: Tanítók Nyári Akadémiája Baján. *A Tanító munkája* 1966. 8. sz. 18–19.
- HEYWOOD, ANDREW: *Political Ideologies An Introduction* 4th Edition. 2007. Palgrave Macmillan.
- JAKAB TAMÁSNÉ: A környezetismeret tanításáról (Hajdú-Bihar megye). *A Tanító munkája* 1967. 6-7. sz. 17–18.
- KISS ÁRPÁD (szerk.): Ötödik Nevelésügyi Kongresszus, I–II. Budapest, 1971, Magyar Pedagógiai Társaság.
- KOVÁCS SÁNDORNÉ: Szolnok megyei helyzetkép. *A Tanító munkája* 1967. 6-7. sz. 3–11.
- LÉNÁRD FERENC: Matematikatanítási kísérletünk négy éve. *A Tanító* 1968. 9. sz. 9–12.
- MAJZIK LÁSZLÓNÉ: Ismerkedjünk a Nevelési tervvel. *A Tanító munkája* 1963. 3. sz. 21–22.
- MIKLÓSVÁRI SÁNDOR: Tanítóképzés és továbbképzés. *A Tanító munkája* 1966. 10. sz. 1–2.
- MIKLÓSVÁRI SÁNDOR: Tanítók Akadémiája. *A Tanító munkája* 1967. 8. sz. 47–48.
- SÁSKA GÉZA: A szocialista neveléstudomány kialakulása és függősorba sülyedése – a didaktika példáján.
In Németh András – Bíró Zsuzsanna Hanna (szerk): *A magyar neveléstudomány a XX. század második felében*. Budapest. 2009, Gondolat Kiadó.
- SÁSKA GÉZA: Ideológiák és oktatás. *Educatio* 2011. 1. sz. 3–17.
- PÁLFY SÁNDOR: A komplex matematikaoktatási kísérlet néhány módszerének ismertetése. *A Tanító* 1968. 6-7. sz. 35–39.
- PLÉH CSABA: A pszichológia mint a nevelés eszközei hivatkozási kerete. *Educatio* 2011. 1. sz. 18–37.
- PUKÁNSZKY BÉLA: Gyermekideológiák a pedagógia eszmétörténetében. *Educatio* 2011. 1. sz. 37–48.
- PUSZTAI GABRIELLA: Vallásosság és pedagógiai ideológiák. *Educatio* 2011. 1. sz. 48–61.
- POLÓNYI ISTVÁN: Az oktatás és az oktatáspolitikai közgazdasági ideológiái. *Educatio* 2011. 1. sz. 74–87.
- REHÁK FERENC: Kongresszusi beszámoló. *A Tanító* 1970. 11. sz. 1–3.
- SOÓS ISTVÁNNÉ: A fogalmazás tanításáról (Szeged város). *A Tanító munkája* 1967. 6–7. sz. 15–17.
- SZABÓ ÖDÖNNÉ: Iskolára előkészítés. *A Tanító* 1969. 9. sz. 1–2.
- TOMPA ÁDÁM: Az írás tanításáról (Békés megye). *A Tanító munkája* 1967. 6-7. sz. 14–15.
- VARGA GYULA: Az olvasás tanításáról (Szolnok megye). *A Tanító munkája* 1967. 6-7. sz. 12–14.

TIBOR, DARVAI

Professional and political ideologies in the pedagogical journal entitled 'The Teacher'

Abstract

The study examines the ideologies published in the pedagogical journal entitled 'The work of the teacher', renamed 'The Teacher' in 1968, in the period between 1963 and 1970. The study aims to reveal what professional (pedagogical, psychological, etc.), political and other ideologies or ideological groups shape the image of the pedagogical journal.

According to our hypothesis, ideologies from the political sphere govern the educational system—and thus the professional ideologies published in *The Teacher* as well. Our assumption is that the pedagogy published in *The Teacher* is strongly governed by ideology.

Keywords ideology, pedagogy, psychology, Education Plan